

Marija Ujević-Galetović
TRAJANJE – VJEČNOSTI U SPOMEN

O Kafki, Krleži, Matošu, kao i o Cesarcu, Steriji i mnogim drugim velikanima literature napisane su brojne studije, eseji, nebrojene stranice u kojima se pomno analizira djelo, raščlanjuje svaka rečenica, motri na svaku ispisanu riječ. I to, dakako, niti je kome čudno, niti je još uvijek dovoljno. Posve je logično, i obično, da se toj plejadi pridruže i novi istraživači. Ali, istodobno, nije obično kada se toj formaciji prikloni jedan umjetnik, napose kipar. I to vrlo smjelo i uspješno.

Marija Ujević, a o njoj je riječ, zaronila je u taj svijet snagom i upornošću znanstvenog kritičara te nadahnutošću i senzibilitetom jednog pjesnika. I kako je i sama jednom prilikom rekla »Stvar je čovjekove mudrosti da odabere dostižno«, očito je da drugog izbora nije ni imala. Odrasla uz knjigu, okružena brojnim književnicima, poticana uvijek iznova u širenju svojih znanja, zadubljena u čitanje i zaljubljena u eksperimentiranje i istraživanje, svoju je igru djetinjstva pretvorila u zbilju, u studiozan rad na način na koji je to i jedino znala izraziti – modeliranjem.

U početku bile su to samo bilješke, skice, da bi zatim, sažimanjem i pročišćavanjem, pravom serijom stu-

dijskih analiza, zasigurno uspjela nadvladati njihov govor – snagom vlastita izričaja.

Čistoća izraza, uz iskrenu ponesenost pročitanim, ne samo da iznosi i posve novu dimenziju u komunikaciji s djelom i vremenom u kojem je ono nastajalo, nego istodobno oslobađa prostor za drukčija, ponovna, iščitavanja.

Dakako, portreti književnika Marije Ujević nisu uvjetovani njihovim fizičkim karakteristikama. U određenom trenutku prevladalo bi ono viđenje koje bi korespondiralo s novom vizijom doživljenog.

Ali, kako nisu u pitanju samo trenutna nadahnuća, Marija Ujević nerijetko se zaustavlja, kritički preispituje i već u sljedećoj fazi svog istraživanja, sublimirajući prvotna iskustva, uvelike pridonosi zgusnutosti i forme i sadržaja: »Dugo me je držao Krleža, taj ciklus, pa sam ga doživjela ovako monumentalno, kao neku gromadu, ne kao lice, već je on *čitav oblik*, svaka sjena. On, Krleža, kakvog sam ga ja 'vidjela' u opusu njegovu. 'Krleža' nije Krleža. To je proizvod čitanja, ne portretiranja«.

Na taj način njeni ciklusi, što još uvijek traju bez ikakva vidnija traga zasićenja, osim što nam omogućuju i uvid u proces autoričina sazrijevanja, ostaju i trajan znamen neiscrpnih izvora duhovne snage portretiranih.

Uhvatiti se u koštac s tom lavinom snage, ne posustati pred njenom erupcijom, mogla je ostvariti samo istinska umjetnica koja je »s osloncem na prirodne oblike gradila formu koja sadržava i duhovni koncept

i izražava osjećanja. Tako kompleksni pristup kiparstvu vjerojatno je nametnuo sam po sebi motive i teme u kojima je moguća sinteza instinkta i vizije...« (Vladimir Maleković).

Pri tom, vremenska distanca ima sve značajniju ulogu, još snažnije odzvanja. Stoga naprosto nije moguće izdvojiti iz nekog ciklusa, primjerice Matoša ili Krleže, jedno od predloženih rješenja kao definitivno.

U svakoj novoj varijaciji pred nama je i novo istraživanje i neponovljivo iskustvo.

U djelu Marije Ujević jasno su izražene sve nedoumice što ih je autorica proživjela u pojedinim fazama svojega stvaralaštva. Štoviše, one su s neskrivenim ponosom izlagane pogledima javnosti bez bojazni i straha da neće biti shvaćene kao logičan slijed izvornog i osobnog tumačenja i vremena i ljudi što su neprekidno bili u središtu njene pozornosti.

One, dakako, nisu bile izraz nemoći ili oštro razdvajanje sinhroničnog od dijakroničnog – njihov red u konačnici egzaktno iznosi viziju vlastite percepcije stvari, ljudi i događanja, a koja je zasigurno oslobođena svake spekulativnosti.

To neprekidno kretanje, ponovljeno istraživanje, unijelo je u djelo Marije Ujević ujednačen, gotovo savršen ritam ikonografskog plana ostvarivanja vizije koja traje, prkosi, vremenu unatoč.

Od *Katakлизme* (1962), *Mete* (1980), bezimnog i bezličnog mnoštva – niza jednakih glava u djelu *U sluča-*

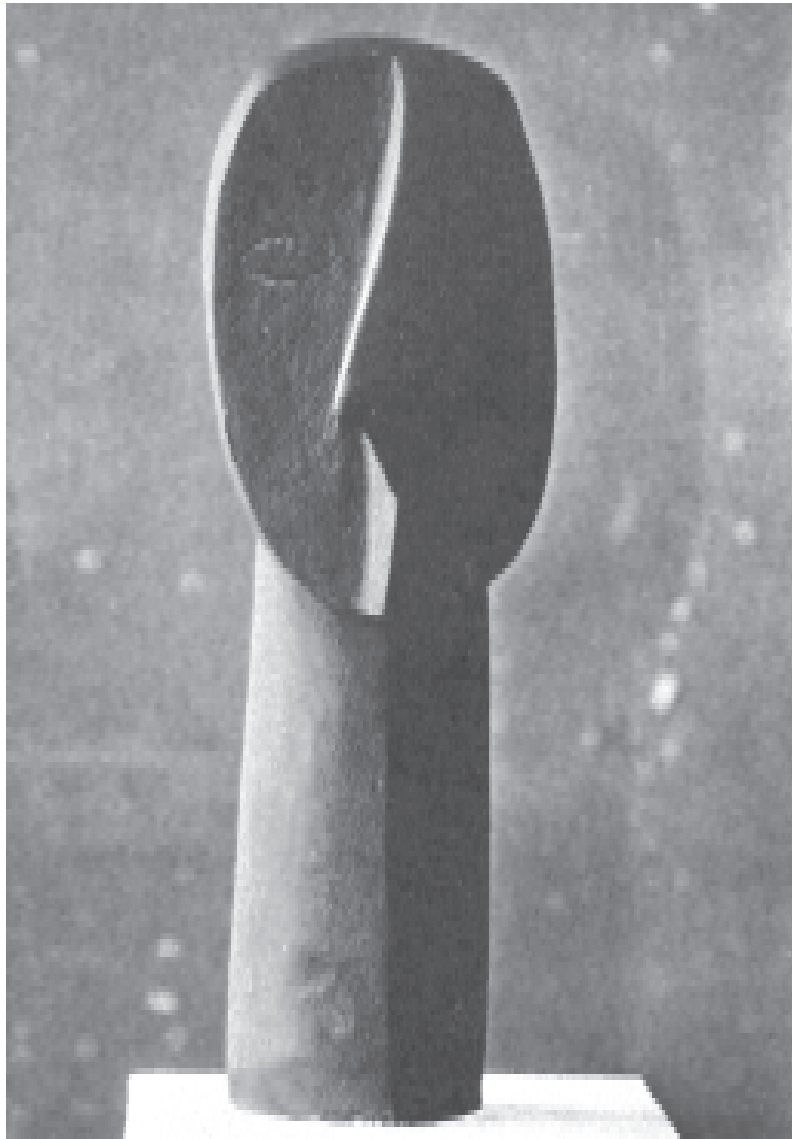
ju nesporazuma (1967), njena pobuna pred ljudskim patnjama i gotovo mitski strah za sudbinu osamljenog i otuđenog čovjeka nisu ustuknuli pred smirenom i suptilnom psihološkom analizom djela i karaktera portretiranih velikana. Njihovim prepletanjem izrasta pred nama zaokružena cjelina u posve autohtonim oblicima, a sažeta iskustva samo još snažnije određuju i potvrđuju one osnovne uporišne točke u njenom koordinatnom sustavu mišljenja i stvaranja. Sa zgarišta kolektivne svijesti i nesvjesnog, naime, uzdiže se sada individualno i racionalno u onu supstancijalnu duhovnu snagu koja mora istrajati, trajati – vječnosti u spomen.

»Ako ga se mjeri brojem žitelja, hrvatski se narod ubraja u srednje pa i manje narode svijeta. No, ako ga se mjeri po broju i po kvaliteti umjetnika, naročito kipara – on se nalazi na vrhu europskog i svjetskog kiparstva (...)«, zapisao je Matko Peić u svom eseju o Franu Kršiniću da bi nadalje utvrdio kako »Pojava Frana Kršinića nije neka neočekivanost u suvremenom našem kiparstvu. Ona je organska posljedica našeg velikog strukturalnog trajanja...« Baš kao i u njegova đaka Marije Ujević.

U opusu Marije Ujević izuzetno i zasebno mjesto pripada spomeničkoj skulpturi.

Malo je skulptora u nas koji su zadanoj temi prišli s manje predrasuda i s toliko istinskog nadahnuća.

Tradicionalnoj, spomeničkoj skulpturi, javnim spomenicima (koji se nerijetko izdvajaju iz opusa pojedinih umjetnika, dok su u ovom slučaju organski dio

jedne zaokružene cjeline), Marija Ujević udahnula je posve novi život, unijela nove elemente, zaokružila svoju morfologiju raspoznavanja. A to, dakako, nije moglo ostati bez vidnijeg rezultata (brojnih nagrada).

U neznatno izmijenjenu formu utkan je sadržaj kojega se jedino moglo pročitati kao semantički novogovor u spomeničkoj skulpturi. Bez vidnijeg vanjskog portreta, oslobođen narativnosti, s jednostavnošću i napetošću forme, ostvaren je naglašen unutrašnji doživljaj. Iz tako pisane fakture, u odnosu prema stabilnoj, čvrstoj, pa donekle i statičnoj osnovnoj masi (primjerice Sterija, Krleža, Šenoa), snažno isijavaju unutrašnja treperenja koja postaju gotovo metafizička stvarnost.

Klasičnoj, statičnoj formi suprotstavljen je, dakle, netipičan odnos prema unutrašnjim napetostima iz kojih je ne samo moguće oživjeti prošlost, naslutiti otprve nevjerojatnu energiju i snagu duha, nego istodobno odčitati i doživjeti njegovo trajanje.

Takav odnos prema tradiciji, uz kontemplativan sadržaj, nameće nam skladan odnos u poimanju htijenja i prenošenju misli i osjećaja.

Nije stoga nimalo čudno što autorica u oživljavanju svojih vizija vrlo pomno istražuje prirodu materijala. Alabaster, porculan, poliester, aluminijski, gips, glina ili bronca bitan su preduvjet u građenju njene skulpture i apsolutno su podređeni osnovnoj ideji da forma samo s odgovarajućom strukturom može iznijeti onu toliko joj potrebnu *četvrtu* dimenziju u njezinu djelu.

Na taj način, iako za sve vrijeme rukopis ostaje isti, rečenica postaje sve lapidarnija, misao sve oštrija, jasnija. I opus koherentniji.

U svojim je djelima, naime, uspjela ovladati navrelim osjećajima, prevladati bolna suosjećanja i spoznaje o mitskom zaustavljanju određenog vremena, pretočiti ga u novu vrijednost – vjerodostojnu opomenu.

Tako zagledana u prošlost – i samo njoj okrenuta – Marija Ujević istodobno je i vrlo pronicljiva dohvatila njene neraskidive veze s budućnošću – u njenom najčišćem i svijetlom trajanju, postojanosti. Mnoge zamke na tom putu vrlo su vješto mimoidene bez bojazni od retoričnog ponavljanja.

Uz zavidno znanje i neskrivenu težnju za novim otkrićima, njena mašta postaje tako neiscrpan izvor, stalan izazov za nova iskušenja viđenog, doživljenog, pročitano. Iz tog kruga, koji se ritmički ponavlja, ali ni u jednom trenutku nije začaran, izrastaju sigurno i uvjerljivo skulpture koje u korpusu naše bogate kiparske tradicije imaju ne samo spomenički karakter, nego i antologijsku, izvornu vrijednost.

1988.